

วิธีวิทยาการยกระดับกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยฐานท้องถิ่น
กรณีศึกษาศูนย์ประสานงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืนของ
องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
Methodology for Enhancing Area-Based Poverty Alleviation
Mechanisms: a Case Study of The Sustainable NaimNgao Area
Development Coordination Center of Mae Suat Subdistrict
Administrative Organization, Sop Moei District, Mae Hong Son Province

ปณิธิ บุนสา¹, มุกดา สุวรรณศรี², ธนอมสิน พลลาภ³ และ มนตรี พิมพ์ใจ⁴
Paniti Bunsu¹, Mukda Suwannasri², Thanomsin Ponlap³ and Montree Pimjai⁴

Received: 25 June 2025; Revised: 24 July 2025; Accepted: 28 July 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิธีวิทยาการยกระดับกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น และ 2) สังเคราะห์รูปแบบการพัฒนากลไกเชิงสถาบันในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ กรณีศึกษาศูนย์ประสานงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืนตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่คัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ คณะกรรมการศูนย์ประสานงาน จำนวน 12 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 12 คน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 4 คน และผู้แทนวิสาหกิจชุมชน จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 32 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการถอดบทเรียนด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ร่วมกับการสังเคราะห์เชิงตีความ

¹ สาขาวิชานวัตกรรมการจัดการชุมชน มหาวิทยาลัยแม่โจ้ - แพร่ เฉลิมพระเกียรติ; Community Management, Maejo University, Phrae Campus

² สาขาวิชานวัตกรรมจัดการสังคมและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตอำนาจเจริญ; Innovation for Social and Environmental Management Mahidol University, Amnatcharoen Campus

³ นักวิชาการอิสระ; Independent Scholar

⁴ คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม; Faculty of Environment and Resource Studies, Mahasarakham University

Corresponding Author, E-mail: paniti-bunsu@hotmail.com

ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ความยากจนในภาคเหนือจากประชากรประมาณ 12 ล้านคน โดยเฉพาะจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดถึงร้อยละ 25.26 โดยมีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยากจน ภายใต้ข้อจำกัดเชิงพื้นที่เช่น พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ภูมิประเทศเป็นภูเขา มีการซ้อนทับระหว่างพื้นที่อนุรักษ์และที่ดินทำกินภายใต้กฎหมายการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเข้าถึงบริการของรัฐและเป็นพื้นที่ชายแดน ซึ่งให้เห็นถึงแบบแผนการใช้ชีวิตถูกกดทับภายใต้นิยามความยากจนทั้งที่มีต้นทุนภูมิปัญญา วัฒนธรรมที่หลากหลายของบริบทกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะความเข้าใจต่อบริบทเชิงกายภาพการตั้งที่อยู่อาศัย ลักษณะห่อมบ้านหรือบ้านบริวารนอกเขตปกครองของรัฐไทย การลดข้อจำกัดต้องอาศัยกลไกท้องถิ่น ฉะนั้น การบริหารการวิจัยเป็นการเสริมพลัง ให้กับกลไกระดับพื้นที่ และปฏิบัติการวิจัย การสะท้อนกลับ การจัดการข้อมูลและการใช้ประโยชน์ข้อมูลในการออกแบบกระบวนการ การทบทวนหลังการดำเนินกระบวนการ (AAR) เป็นวิธีวิทยาในการพัฒนา กลไกเชิงพื้นที่ รวมทั้งภาคีร่วมพัฒนา ใช้ความรู้และบทเรียนที่ได้ ผลักดันนโยบายและกฎหมายการกระจายอำนาจ ในการจัดทำข้อบัญญัติ ใช้ข้อมูลในการจัดทำแผน จัดตั้งกลไกการบริหารและยกระดับเป็นศูนย์ประสานงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืนทำหน้าที่แก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งการพัฒนาระบบข้อมูล ระบบสารสนเทศหรือ GIS ผสมกับข้อมูลศักยภาพของทุน 5 ด้านในระบบการดำรงชีพที่ยั่งยืน และ การกำหนดกลยุทธ์ในการเปิดพื้นที่กลาง การเชื่อมโยงภาคีร่วมพัฒนาเข้ามาเป็นกลไกร่วมในการออกแบบกลไกการแก้ไขปัญหาโดยฐานท้องถิ่น

คำสำคัญ: กลไกแก้ไขปัญหาความยากจน; การพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน; ศูนย์ประสานงานการพัฒนา

Abstract

This research aimed to (1) examine the methodology for enhancing local-based poverty alleviation mechanisms, and (2) synthesize a model for developing institutional mechanisms to drive area-based poverty alleviation, using a case study of the Sustainable Shadow Area Development Coordination Center in Mae Suat Subdistrict, Sop Moei District, Mae Hong Son Province. This study employed a qualitative research approach based on Participatory Action Research (PAR). The population and sample consisted of key informants selected through purposive sampling, including 12 members of the coordination center committee, 12 members of the Subdistrict Administrative Organization, 4 relevant officials, and 4 representatives of community enterprises, totaling 32 participants. Research instruments included in-depth interviews, focus group discussions, participant

observation, and lesson-learned extraction through the PAR process. Data were analyzed using content analysis combined with interpretive synthesis.

The findings revealed that poverty in Northern Thailand, with a population of approximately 12 million, is particularly severe in Mae Hong Son Province, which has the highest poverty rate at 25.26 percent. Contributing factors include spatial constraints such as the predominance of conservation forest areas, mountainous terrain, overlapping land-use rights between protected areas and agricultural land, limited access to public services, and its borderland context. These conditions reflect how local ways of life are constrained under conventional definitions of poverty, despite the existence of rich indigenous knowledge and cultural capital among ethnic communities. In particular, the physical settlement patterns, such as satellite hamlets located outside formal state administrative boundaries, significantly influence livelihood conditions. Addressing these constraints requires strengthening local mechanisms. Accordingly, the research process emphasized empowerment of local actors through participatory research practices, reflective learning, data management, and the utilization of data in process design, including After Action Review (AAR), as a methodology for developing area-based mechanisms. Furthermore, collaboration among development partners enabled the application of knowledge and lessons learned to advocate for decentralization policies and legal frameworks, support local ordinance formulation, and inform planning processes. This led to the establishment and upgrading of a sustainable shadow area development coordination center as an institutional mechanism for poverty alleviation. The mechanism integrates data systems, geographic information systems (GIS), and the five livelihood capital assets within the Sustainable Livelihood Framework, alongside strategies to create shared spaces and foster multi-stakeholder collaboration in designing locally grounded poverty alleviation mechanisms.

Keywords: Poverty Alleviation Mechanism; Sustainable Spatial Development; Development Coordination Center

บทนำ

การขจัดความยากจน ถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ประเทศไทยได้มีการดำเนินงานภายใต้นโยบายและมาตรการต่าง ๆ

มาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามจากฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนยากจน สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำภายในประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2567; บพท, 2566; ฐานเศรษฐกิจ, 2566) ประกอบกับสภาวะการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ ปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติ (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2567) ตลอดจนบริบททางเศรษฐกิจสังคมที่ไม่แน่นอน เงื่อนไขทั้งหมดนี้ได้ส่งผลให้ความยากจนมีความซับซ้อนมากขึ้น และไม่อาจแก้ไขด้วยกระบวนการแบบแยกส่วนเช่นในอดีต การแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ภายใต้การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ให้ความสำคัญกับทุนและทรัพยากรในพื้นที่ ความเป็นผู้นำ การออกแบบกลไกเชิงสถาบัน และกระบวนการร่วมคิดร่วมทำ (Ansell & Gash, 2007) นำไปสู่การปรับปรุงระบบนิเวศที่เอื้อต่อการดำรงชีพของครัวเรือนยากจน ในปัจจุบันวิธีวิทยาที่ใช้ในการศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยกรอบคิดเช่นนี้ ยังมีลักษณะกระจัดกระจาย ยังไม่ถูกจัดเป็นระบบ มักเน้นการประเมินผลลัพธ์เชิงปริมาณ ขาดการวิเคราะห์เชิงลึกที่ไม่เพียงพอในการอธิบายข้อจำกัด รวมถึงวิธีการหรือกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพของกลไก ให้สามารถมีพลังขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่

แม่ฮ่องสอน มีบริบททางนิเวศวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ (Multi-cultural) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงประมาณร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมด ชาติพันธุ์อื่น ๆ เป็นพื้นที่ติดชายแดน ส่งผลให้แม่ฮ่องสอนเป็นจุดหมายปลายทางในด้านการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ มีเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ภายใต้วิสัยทัศน์ “แม่ฮ่องสอนเมืองแห่งความสุข ยกระดับคุณภาพชีวิต ด้วยเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” โดยมีประเด็นการพัฒนาที่สำคัญคือ 1) แก้ไขปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน 2) อนุรักษ์ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป้องกันแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่า 3) พัฒนาอาชีพ รายได้ ให้กับประชาชนโดยยึดการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริ และจัดสรรที่ดินทำกินให้ประชาชนตามนโยบายรัฐบาล 4) ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและยั่งยืน 5) เสริมสร้างความมั่นคงและสงบเรียบร้อยภายในและความมั่นคงตามชายแดน เป็นหนึ่งในสามอันดับแรกที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุดต่อเนื่องกันอย่างน้อย 15 ปี หรือกล่าวได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด และมีแนวโน้มเผชิญกับปัญหาความยากจนเรื้อรัง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2567) พบว่า มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดในภาคเหนือ ร้อยละ 25.26 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจน ส่วนหนึ่งมาจากการมีภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ มีการซ้อนทับระหว่างพื้นที่อนุรักษ์และที่ดินทำกิน มีข้อจำกัดทางด้านสิทธิทำกินบนฐานทรัพยากรในพื้นที่ ทำให้แบบแผนการใช้ชีวิตถูกกดทับภายใต้ความยากจน ขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับปัญหาด้านความมั่นคงจากการมีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน บริบทความเปราะบางเชิงพื้นที่ดังกล่าว ถือเป็นความท้าทายต่อการแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม การบูรณาการความร่วมมือของภาคีทั้งภาครัฐท้องถิ่น และเอกชน

บทความนี้ มุ่งนำเสนอวิธีวิทยาการยกระดับกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยวิเคราะห์บทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมา ของหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ได้ประยุกต์ใช้แนวทางประสานความร่วมมือ กับสถาบันวิชาการ และภาคีต่าง ๆ ในพื้นที่ ได้วางตำแหน่งแห่งที่ให้สถาบันวิชาการมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ด้วยงานวิจัยและนวัตกรรม ผ่านการขับเคลื่อนงาน 5 องค์ประกอบหลัก 1) การสร้างกลไกความร่วมมือ 2) การพัฒนาระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนแบบชี้เป้า 3) การพัฒนาระบบส่งต่อความช่วยเหลือ 4) การพัฒนาโมเดลแก้จน และ 5) การเชื่อมโยงยุทธศาสตร์แก้จนสู่แผนพัฒนาระดับจังหวัดและท้องถิ่น (บพท., 2566) โดยอาศัยกระบวนการเสริมพลังอำนาจในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น ผ่านการใช้ข้อมูล วิเคราะห์เชิงกายภาพ และนัยทางสังคมวิทยาเสริมทักษะกลไกท้องถิ่น ในการผลักดันศูนย์ประสานงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน ในฐานะกลไกเชิงสถาบันให้ทำหน้าที่เป็น อดต. ส่วนหน้า ตั้งอยู่บริเวณบ้านนาตอย-เลโค๊ะ ตำบลแม่สวด อำเภอสะเมิง ทำหน้าที่ในการบริหารระบบข้อมูล-ความรู้ ประสานความร่วมมือหน่วยงานหรือภาคีร่วมพัฒนาในระดับพื้นที่ ทั้งมิติสุขภาพ การศึกษา เศรษฐกิจ และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มุ่งเน้นการลดข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการของภาครัฐ และ จัดการ เข้าถึงการใช้จ่ายจากรัฐบาลและที่ดินได้อย่างยั่งยืน มีระบบข้อมูลเป็นเงื่อนไขสำคัญของการบริหารและวางแผนการพัฒนา ประกอบด้วย คณะทำงานประสานความร่วมมือที่ทำหน้าที่กำกับทิศทางการพัฒนา และ คณะกรรมการศูนย์ฯ มีเจ้าหน้าที่ประจำจำนวน 2 คน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีวิทยาการยกระดับกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยฐานท้องถิ่น กรณีศึกษา ศูนย์ประสานเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ อาศัยเครื่องมือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการสนับสนุนภายใต้กรอบคิดกลไกเชิงสถาบัน การพัฒนาเชิงพื้นที่ ในการพัฒนา กลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น และ ติดตามประเมินการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนยากจนที่ได้รับการช่วยเหลือหรือพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ให้สามารถดำเนินการทั้งในระดับนโยบาย และปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจนร่วมกันของหน่วยงาน/องค์กรภาคีร่วมพัฒนา โดยสังเคราะห์กระบวนการดำเนินงาน ในการจัดตั้งศูนย์ประสานงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืนบนหลักการกระจายอำนาจ คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการศูนย์ฯ 12 คน 2) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด 12 คน 3) เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และเจ้าหน้าที่จากสำนักปลัดฯ 4 คน 4) ผู้แทนคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนในเงา 4 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม ผู้วิจัยเลือกเครื่องมือที่ใช้ใน

การศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์ (Interview method) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พร้อมทั้งจัดเวทีถอดบทเรียนผ่านกระบวนการทบทวนหลังปฏิบัติงาน (After Action Review : AAR) และการจัดทำสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion : FGD)

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

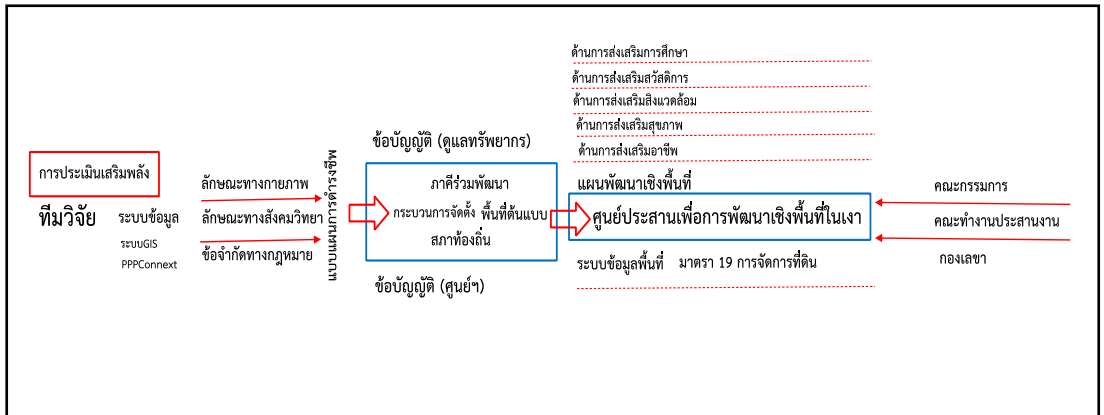
1.1 การรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Data Collection) และการวิจัยเอกสาร ผ่านการถอดบทเรียนปัจจัยที่ส่งผลต่อการก่อตั้งศูนย์ฯ การออกแบบกลไกเชิงสถาบัน และการเสริมพลังให้กับกลไกที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด เอกสารการรายงานการประชุมสภาท้องถิ่น รวมทั้งบทเรียนความรู้การกระจายอำนาจของท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องโดยการค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.2 การรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาวิจัยภาคสนามลงพื้นที่เก็บข้อมูลผ่านการใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (PAR) ในการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การลงสำรวจพื้นที่ (Field Survey) การสัมภาษณ์ (Interview Method) โดยวิธีการการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) รวมทั้งการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

2. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวทางในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังที่กล่าวไปเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ไม่ได้แยกส่วนออกมาจากกระบวนการเก็บข้อมูล เพื่อทำการวิเคราะห์ตามขั้นตอน 1) ทำการวิเคราะห์จากคำถามในการสัมภาษณ์ โดยจัดกลุ่มประเด็นสำคัญของคำถามในแต่ละตอนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผ่านกระบวนการ AAR 2) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการจัดเวทีกลุ่มย่อย 3) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลทั้งหมดตามขอบเขตของเนื้อหา และ 4) นำข้อมูลที่ตรวจสอบและจัดระบบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ทั้งหมดแล้วทำการวิเคราะห์ตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนากลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น โดยกลยุทธ์การจัดการจัดการข้อมูล และยกระดับแนวคิดกลไกเชิงสถาบัน ระดับท้องถิ่น มีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน มีวิธีการและขั้นตอนภายใต้การวิจัยเชิงพื้นที่ดังนี้

ภาพ 1 รูปแบบการประเมินเสริมพลังในการพัฒนาโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น
ที่มา: คณะวิจัย

1. การเสริมศักยภาพทีมวิจัยในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงกายภาพ และ มิติทางสังคมวิทยา โดยการวิเคราะห์แบบแผนเชิงกายภาพในบริบทของลุ่มน้ำ ผ่านแบบแผนการดำรงชีพเชิงวัฒนธรรม (หย่อมบ้านบริวาร) และการข้อจำกัดทางกฎหมาย

1.2 การออกแบบการสำรวจข้อมูลทุนการดำรงชีพของครัวเรือนยากจนทั้ง 5 ด้านในระบบการดำรงชีพที่ยั่งยืนในการสร้างศักยภาพ และติดตั้งกลไก โครงสร้าง และระบบภายในขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด ผ่านแบบสำรวจข้อมูลในการสร้างการออกแบบกลยุทธ์เชิงพื้นที่

1.3 การพัฒนาระบบข้อมูลและเชื่อมโยงข้อมูล ในการออกแบบกลยุทธ์เปิดพื้นที่ที่ร่วมคือ 1.3.1 การบริหารข้อมูลร่วม ประกอบด้วยระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับจังหวัด ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geography Information System :GIS) + แบบครัวเรือน/วัฒนธรรมชาติพื้นที่) และระบบข้อมูลแม่สวดโมเดล 1.3.2) คณะทำงานศูนย์ฯ โดยการสร้างพื้นที่ให้ภาคีต่างๆที่มีบทบาทสำคัญเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจน และ1.3.3) จัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ ด้วยการกำหนดเป้าหมายเชิงพื้นที่ คือ 1) การลดข้อจำกัดการเข้าถึงบริการของภาครัฐ 2) ผลกระทบจากนโยบายที่ดินและพื้นที่ทำกิน 3) ระบบกองทุนชุมชน ในรูปแบบ 3.1) การส่งเสริมอาชีพในระดับครัวเรือน 3.2) การจัดการเศรษฐกิจชุมชนบนฐานชาติพันธุ์ 3.3) การจัดสวัสดิการบนฐานวัฒนธรรม 3.4) การพัฒนาระบบสุขภาพครัวเรือนยากจน และ 3.5) การจัดการศึกษาที่เอื้อต่อชุมชน

1.4 ยกระดับพื้นที่รูปธรรม โดยออกแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ มีชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน และนำมาสู่ชุดความรู้การแก้ไขปัญหาความยากจนที่สำคัญคือการเสริมทักษะการออกแบบกลยุทธ์ให้กับทีมวิจัยพื้นที่ และกลไกแวดล้อม ผ่านการออกแบบการพัฒนาต้นแบบ โดยใช้ฐานของชุมชนเสริมพลังผลักดันไปสู่การเชื่อมโยงภาคีความร่วมมือ มีการใช้พื้นที่บ้านแม่หาดเป็นพื้นที่ปฏิบัติการสำหรับทีมวิจัย และ ภาคีหน่วยงาน ผลลัพธ์มีดังนี้ (1) การยกระดับพื้นที่บ้านแม่หาดเป็นปฏิบัติการ

ร่วม และเป็นชุมชนตัวแบบในการพัฒนารูปธรรมโดยจัดการข้อมูลครัวเรือน และแบบแผนการดำรงชีพของครัวเรือนยากจน และเงื่อนไขทางพื้นที่พิเศษทางวัฒนธรรม ภายใต้มิติ ครม. 3 สิงหาคม 2553

1.5 การจัดการพื้นที่ ตามมาตรา 19 ของกรมป่าไม้ ในการดำเนินโครงการหลวงตามแนวพระราชดำริ มีการจัดระบบข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เน้นการนำข้อมูลทั้งสองส่วนมารวบรวมกันวิเคราะห์และออกแบบการดำเนินงาน ได้แก่ (1) ข้อมูลครัวเรือนยากจน สร้างเงื่อนไขการจัดการข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนานักวิจัยชุมชน (2) การยกระดับการช่วยเหลือครัวเรือนยากจน ในชุมชนบ้านแม่หาดได้มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสีเขียว และยกระดับเป็นกองทุนสีเขียวในการให้บริการทางนิเวศ (3) การเชื่อมโยงระบบข้อมูลจากชุมชนบ้านแม่หาด เป็นผลให้มีการส่งต่อข้อมูลครอบคลุมจำนวน 24 หย่อมบ้าน ใน 12 ชุมชน และ ผลจากการจัดตั้งศูนย์ประสานงานฯ เป็นหน่วยประสานและจัดการความรู้ ก่อให้เกิดหน่วยธุรกิจชุมชน ภายใต้ศูนย์ฯ ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกประสานจัดการความรู้ ในการแก้ไขปัญหาความยากจน คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเงา ประกอบด้วย โรงน้ำดื่ม, การแปรรูปผลิตภัณฑ์พริกกระเทียม และ บุหรี่ รวมทั้งผ้าทอชุมชน และ หน่วยธุรกิจชุมชน SE (ตาอุม) พื้นที่สาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยี และนวัตกรรมร่วมกับ สถาบันวิจัยพื้นที่สูง และ ววน. โดยมีวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน เป็นกลไกในการประสานงาน และ สำนักงานปลัด อบต.แม่สวดเป็นกองเลข

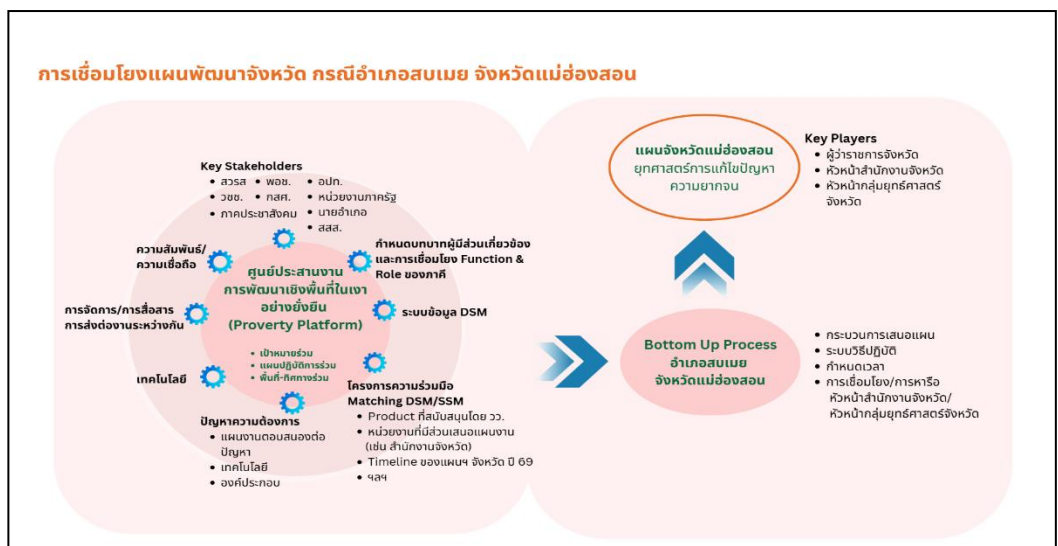
2. จากบทเรียนการดำเนินงานของทีมวิจัยพื้นที่ ได้นำไปสู่การผลักดันนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับจังหวัด ภายใต้ การพัฒนาการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น และเมืองจัดการบริหารส่วนตำบลแม่สวดเป็นตัวแบบในการขยายผลใน 2 รูปแบบ คือ

2.1. การออกแบบการจัดการข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด โดยจัดการทุนเดิมของพื้นที่ และเชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดพื้นที่ลุ่มน้ำในการออกแบบจัดกลไกเชิงสถาบัน

2.2. ออกแบบการทำงานคู่ขนานกับพื้นที่โครงการโมเดลจังหวัด ภายใต้โครงการหนองเขียวโมเดล และบรรจุเป็นวาระในประเด็นยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การเชื่อมโยงนโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยการวิจัยเชิงพื้นที่ครั้งนี้ ซึ่งเป็นการนำเอาการประเมินเสริมพลัง มาใช้เป็นเครื่องมือในการออกแบบกลยุทธ์ ได้ชี้ให้เห็นถึงการยกระดับกลไกท้องถิ่นในการจัดการข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ เกิดการบูรณาการความต้องการของคนในพื้นที่เข้ากับการดำเนินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกิดการใช้ประโยชน์จากทุนเดิมและจัดการทุนทั้ง 5 ด้านได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนทางกายภาพ เพื่อออกแบบแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกำหนดเป้าหมายในการลดข้อจำกัดเชิงนโยบาย ภายใต้การนิยามความยากจนและการให้ความหมายใหม่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในการพัฒนาเชิงพื้นที่ รวมทั้งเกิดการบริหารทรัพยากรทุนทางสังคม กลไก มาตรการ และงบประมาณ ในการเข้าถึงการบริการของรัฐ ให้เกิดการประสานความร่วมมือภายในองค์กรในระดับพื้นที่ ระหว่าง

ภาคีร่วมพัฒนา การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายจัดการความรู้ผ่านการประเมินเสริมพลัง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดพื้นที่กลางของการทำงานร่วมในแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ ด้วยการเสริมพลังท้องถิ่นให้เป็นกลไกเชิงสถาบัน และออกแบบกระบวนการวิจัย ในการพัฒนาศักยภาพพื้นที่ บูรณาการแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนภายใต้ประเด็นยุทธศาสตร์จังหวัด การออกแบบวิธีวิทยาในการประเมินเสริมพลังของท้องถิ่นในการแก้ไขความยากจนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีนัยคือเฝ้าระวังป้องกันไม่ให้ความยากจนกลับมาเกิดซ้ำอีกจึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษากระบวนการและระเบียบวิธี ในการยกระดับกลไกการปฏิบัติงานของภาคท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทพื้นที่ตำบลแม่สวด ในการพัฒนากลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น

ภาพ 2 การเชื่อมโยงแผนพัฒนาจังหวัด กรณีอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ที่มา: คณะผู้วิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

การสนับสนุนให้เกิดระบบ โครงสร้าง กลไกความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างสถาบันวิชาการ หน่วยงาน/องค์กรภาคี ในการสร้างสมดุลนิเวศครัวเรือนยากจน พบว่า แม่ฮ่องสอน ลักษณะพื้นที่เชิงกายภาพ การจัดตั้งหมู่บ้านตามขอบเขตของการปกครอง ที่ควบคุมด้วยกลไกของรัฐ เป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงการบริการของรัฐ การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นต้นทุนในการยกระดับแบบแผนชีวิตของครัวเรือนยากจน หากมองในมิติการดำรงชีพอย่างยั่งยืน กลับพบว่า การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้นทุนสำคัญ แต่นโยบายการพัฒนาที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจแบบใหม่มีภาคอุตสาหกรรมเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก เน้นการทำเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้มุมมองความยากจนถูกตีความตามมาตรฐานเดียว โดยขาดการพิจารณาถึงบริบทพื้นที่

ฉะนั้น แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน มีรากฐานจากความคิดสำคัญ ดังนี้ 1) คนเป็นศูนย์กลาง แนวคิดนี้มุ่งให้ความสำคัญกับคนมากที่สุด โดยเชื่อว่าคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา 2) องค์กรรวม โดยมองว่าทุกส่วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และไม่ได้พิจารณาเพียงแต่ระดับจุลภาคหรือระดับปัจเจก แต่มองปัญหาการพัฒนาว่าเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบระดับอื่นๆ รวมถึงมิติอื่นๆ อย่างรอบด้าน 3) พลวัตมองการดำรงชีพว่ามีความเปลี่ยนแปลงและไม่หยุดนิ่ง 4) สร้างอยู่บนฐานความเข้มแข็งให้ความสำคัญกับบริบทเชิงสถาบันและโครงสร้าง 5) เชื่อมโยงมหภาคและจุลภาค และ 6) ความยั่งยืน นัยสำคัญคือการสนับสนุนเครื่องมือการวิเคราะห์ ประเมินสถานะความยากจน และช่วยสังเคราะห์องค์ความรู้ ในการปรับรูปแบบของกลไกท้องถิ่น

จากแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน สู่การพัฒนากลไกการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยฐานท้องถิ่นมีกรอบคิดกลไกเชิงสถาบันในเสริมความสมดุลของนิเวศโอปอัครวัฏเวียนยากจน โดยการใช้ข้อมูลและระบบข้อมูลในการเสริมพลังและนโยบายกระจายอำนาจเป็นเครื่องมือ พบว่า การพัฒนาระบบ กลไก และกระบวนการติดตาม ประเมินการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนยากจนในการบริหารการวิจัยพื้นที่ 1. การพัฒนากลไกรองรับการส่งต่อข้อมูล ให้ความสำคัญต่อการจัดการ การสำรวจข้อมูล ที่มุ่งเป้าไปสู่ครัวเรือนยากจนที่ช่วยเหลือตัวเองได้มามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับพื้นที่หมู่บ้านโดยการจัดความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย (โครงสร้างการบริหารกองทุนสวัสดิการสีเขียว) 2. การขยายผลกลไกเชิงสถาบันในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น ในการพัฒนาระบบข้อมูลระดับท้องถิ่น การจัดทำแผนแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น ในบริบทพื้นที่ภูมิสังคม ลุ่มน้ำ และการเชื่อมเครือข่ายท้องถิ่นในแต่ละลุ่มน้ำ และเปิดพื้นที่ในการ 3. กลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับจังหวัด ในการยกระดับกลไกเชิงยุทธศาสตร์ และการกำกับติดตาม

ในขณะเดียวกันพบว่า บทบาทสำคัญของศูนย์ฯ คือการบริหารความรู้ของพื้นที่นัยของความเป็นท้องถิ่น การบริหารการวิจัยพื้นที่ ออกแบบวิธีวิจัย (การจัดการข้อมูลเชิงบริบท และนิเวศวัฒนธรรม) นำไปสู่การขับเคลื่อนกลไกเชิงสถาบัน ภายใต้กรอบคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จากเดิมจะมีเพียงมิติด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม แต่มีนัยที่เพิ่มเติมที่สอดคล้องกับการออกแบบการแก้ไขปัญหาความยากจน คือ มิติด้านสันติภาพและสถาบัน และมิติหุ้นส่วนการพัฒนา ซึ่งในฐานะของการจัดการความรู้และบริหารความรู้เชิงกลไก จำเป็นต้องทำหน้าที่ เป็นตัวกระตุ้น ในระดับพื้นที่ เกิดการยกระดับการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ควบคู่กับการประเมินสมรรถนะและพัฒนาศักยภาพ การจัดการวิจัยโดยเฉพาะการสังเคราะห์ความรู้เชิงบริบท สะท้อนผลการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ และนำไปสู่การออกแบบเชิงกลยุทธ์ โดยการใช้ข้อมูลที่รอบด้าน ให้ได้ชุดความรู้ใหม่ในการปรับโครงสร้างการบริหารการพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน ของกลไกเชิงสถาบันในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น

ทั้งนี้ ต้องเข้าใจต่อบริบทแวดล้อมพื้นที่ เป็นปัจจัยสำคัญในเชิงการจัดการ ผลที่เกิดขึ้นของการหนุนเสริมพบว่า การปฏิบัติการโดยการใช้ฐานข้อมูลในการออกแบบกลยุทธ์ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและกระบวนการ การวิเคราะห์ข้อมูลและการใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการออกแบบกลไก

ให้สอดคล้องกับพื้นที่ ปรากฏการณ์ความรู้ ในการใช้ข้อมูลและออกแบบข้อมูลแวดล้อม และเปิดพื้นที่ร่วมผ่านการจัดการข้อมูล กลไกในนิเวศของครัวเรือนยากจนเป็นปัจจัยในการนำใช้การพัฒนาโครงสร้างและจัดความสัมพันธ์เชิงพื้นที่

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญคือ การบริหารความซับซ้อนภายใต้โครงสร้างทางสังคม การเสริมศักยภาพกลไกในพื้นที่ให้มาทำหน้าที่ ในระดับบุคคลนั้นคือตัวครัวเรือนยากจน พัฒนาการร่วมกลุ่มเป็นองค์กรภายในชุมชน ในการจัดการภายในชุมชน พร้อมให้ความหมายใหม่ของนิเวศชุมชนภายใต้บริบททางวัฒนธรรม จากห้อมบ้านต้องนำไปสู่การจัดความสัมพันธ์เชิงกลไก โครงสร้าง และ เชื่อมโยงกับเขตการปกครองของรัฐไทยโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยประสานจัดการ และนำใช้การกระจายอำนาจเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะการลดข้อจำกัดทางนโยบายและการเข้าถึงบริการของรัฐ ซึ่งข้อมูลจะเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบาย โดยเฉพาะการแบ่งเขตการปกครองภายใต้โครงสร้างทางสังคม หรือนิเวศของชาติพันธุ์ การจัดการข้อมูลและเครื่องมือการบูรณาการข้อมูล นับเป็นปัจจัยหลักในการออกแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน

องค์ความรู้ใหม่

ศูนย์ประสานงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน เป็นกลไกเชิงสถาบันที่ถูกพัฒนาขึ้นภายใต้การกระจายอำนาจของท้องถิ่น มีหน่วยเกื้อหนุนคือองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด เป็นผลมาจากวิวิธนาการยกระดับกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น การบริหารการวิจัย โดยเฉพาะการยกระดับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด เป็นพื้นที่ต้นแบบ ภายใต้ชุดประสบการณ์การแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น การผลักดันยุทธศาสตร์ และมีการกำกับติดตามความก้าวหน้าผ่านเวทีการพัฒนาพื้นที่ในเงา มีรายละเอียดดังนี้

การพัฒนากลไกเชิงสถาบัน ในการทำหน้าที่เป็นกลไกกลางการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ ต้องมีการออกแบบบนฐานนิเวศวัฒนธรรม โดยมุ่งเป้าไปที่องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นกลไกหลัก และใช้พื้นที่นิเวศท้องถิ่นเป็นขอบเขตในการจัดการระบบการวิเคราะห์และพัฒนา ขณะเดียวกัน ลักษณะทางกายภาพและพื้นที่ทรัพยากร ถูกควบคุมโดยกฎหมายและนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดิน การแก้ไขปัญหาความยากจน ต้องครอบคลุมภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะนัยของห้อมบ้านที่มีการบริหารความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติ ฉะนั้น ข้อค้นพบสำคัญในการทำความเข้าใจนิเวศคนจนของแม่ฮ่องสอน ต้องวิเคราะห์บนฐานของภูมินิเวศทางวัฒนธรรมและรองรับด้วยข้อมูลทางกายภาพ เพื่อความเข้าใจต่อการปรับตัวต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจน โดยเฉพาะมิติบริการของภาครัฐ และ โครงสร้างทางนิเวศวัฒนธรรมนัยสำคัญ 1) ความเป็นชาติพันธุ์ และการอยู่ร่วมกับฐานทรัพยากร และสะท้อนถึงความรู้ ที่เป็นจารีตปฏิบัติ สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้าง และการสร้างเกราะป้องกันตัวเอง อย่างกรณีการระบาดของโควิด ผนวกกับตั้งรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศในการจัดการผลิตใหม่ 2) ภาวะการเปลี่ยนแปลงผ่านเชิงกายภาพที่มีผลต่อแบบแผนชีวิต

โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำและระบบเศรษฐกิจที่ตอบสนองต่อระบบทุน 3) การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการแบ่งชนชั้นทางสังคมภายใต้สภาพปรากฏการณ์ช่องว่างระหว่างคนจนคนรวย และนิเวศสังคมชายแดน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งต่อการออกแบบการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอนในบริบทที่ต้องแตกต่างจากจังหวัดอื่น ภายใต้ ความยากจน หมายถึง “การดำรงชีวิตที่อยู่ยากบนเงื่อนไขในบริบทของรัฐไทย”

นัยสำคัญทั้ง 3 ประเด็น เป็นข้อค้นพบสำคัญของการบริหารงานวิจัยพื้นที่ ภายใต้โครงสร้างทางกายภาพและการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมของภูมินิเวศวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน นำมาสู่การออกแบบกลไกการจัดการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น ภายใต้กรอบคิดการพัฒนาเชิงสถาบัน และการบริหารภาคีร่วมพัฒนาภายใต้้นัยการบูรณาการความร่วมมือแบบพหุภาคี มีความรู้เชิงวิธีวิทยาการพัฒนาไกลด้วยการวิจัยเชิงพื้นที่ คือ

1. การใช้ระบบข้อมูล เป็นเครื่องมือในการพัฒนาไกลครัวเรือนยากจนในการบริหารการพัฒนา และการจัดการระดับครัวเรือนในทุกมิติ โดยเฉพาะการตั้งรับต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพของภูมิอากาศ ที่เป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนระบบการผลิตแต่คงไว้ซึ่งทุนมนุษย์ และทุนสังคม และเน้นการบริหารทุนทางเศรษฐกิจ โดยมีปัจจัยของการใช้ข้อมูลเข้ามาเสริมพลัง

2. การยกระดับกลไกครัวเรือนยากจน ที่สามารถช่วยตัวเองได้มาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการการพัฒนาและออกแบบแทนที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมาย และวิธีวิเคราะห์ด้วยกระบวนการวิจัยแบบ PAR ผลลัพธ์และตัวชี้วัดคุณภาพภาพชีวิตครัวเรือนยากจน และยกระดับเป็นกองทุนบริการทางนิเวศ (กองทุนสีเขียว) ภายใต้การหนุนเสริมนวัตกรรมบริหารจัดการทางสังคม

3. การพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับท้องถิ่น และ เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่นภายใต้ภูมินิเวศลุ่มน้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน

4. ระบบ กลไก และกระบวนการติดตาม ประเมินการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนยากจนที่ได้รับการช่วยเหลือหรือพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ให้สามารถใช้ดำเนินการทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจนร่วมกันของหน่วยงาน/องค์กรภาคีเครือข่ายต่าง ๆ และชุมชนท้องถิ่นในจังหวัด แต่ยังมีข้อจำกัดในการจัดความสัมพันธ์เชิงกระบวนการ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า การยกระดับกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยฐานท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลแม่สวด จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีความจำเป็นต้องอาศัยแนวทางบูรณาการเชิงพื้นที่ที่เน้นการเสริมพลังกลไกท้องถิ่น การจัดการข้อมูล และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย โดยการใช้อกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) ผสมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ทำให้เกิดการพัฒนาระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนและระบบสารสนเทศเชิงพื้นที่ (GIS) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพทุน 5 ด้าน และออกแบบกลยุทธ์การพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างเหมาะสม ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งศูนย์ประสานงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน เป็นกลไกเชิงสถาบันในการ

ขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งในด้านการเชื่อมโยงภาคี การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน การเข้าถึงบริการภาครัฐ และการจัดการทรัพยากรในบริบทพื้นที่ นอกจากนี้ยังนำไปสู่การผลักดันนโยบายและแผนพัฒนาระดับจังหวัด สะท้อนให้เห็นว่า การใช้ข้อมูลเป็นฐานการเสริมพลังชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนเกิดความยั่งยืนในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัยดังนี้

1. ควรออกแบบจัดการความรู้ของสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะ สถาบันวิทยาลัยชุมชน ให้เป็นหน่วยบูรณาการยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนโดยฐานท้องถิ่น (การเข้าถึงกายภาพเชิงพื้นที่ หย่อมบ้านบวร / ปัญหาชายแดน)

2. ควรยกระดับและสร้างกลไกร่วมระหว่างระหว่างกลไกรัฐในระดับจังหวัด (ภาคราชการ) ให้มีการทำงานร่วมกับกลไกนอกภาครัฐ

3. ควรมีการวิจัยเชิงนโยบายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางผลักดันนโยบายระดับท้องถิ่นในการ พัฒนาข้อบัญญัติ หรือเทศบัญญัติ ที่เอื้อต่อระบบนิเวศในการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ และเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การพัฒนาในระดับจังหวัด

4. การขยายผลในบริบทหรือนิเวศเชิงพื้นที่ที่แตกต่าง ควรให้ความสำคัญการจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ และ ออกแบบขั้นตอน การสร้างความเข้าใจกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่และเน้นหลักการพัฒนาภาคีความร่วมมือ

เอกสารอ้างอิง

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2567). *ข้อมูลสถิติสาธารณภัย*. สืบค้นเมื่อ 28 ธันวาคม 2568, จาก https://www.disaster.go.th/contents/various_statistics
- กิตติ สัจจาวัฒนา. (2560). *งานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่: รูปแบบงานวิจัยใหม่ที่ท้าทายกระบวนการทัศน์การวิจัยของประเทศไทย*. นครศรีธรรมราช: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ฐานเศรษฐกิจ. (2566). *สศช.เปิดสถานการณ์ความยากจน-ความเหลื่อมล้ำประเทศไทย 2566*. สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2568, จาก <https://www.thansettakij.com/business/economy/582085>
- ถนอมสิน พลลาภ และคณะ. (2567). *รายงานความก้าวหน้าโครงการพัฒนาระบบสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่เพื่อยกระดับแพลตฟอร์มจัดการความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำระดับจังหวัดและการขับเคลื่อนโมเดลแก๊จนระดับโครงการ*. กรุงเทพฯ: หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).

- ทรงศักดิ์ ปัญญา. (2566). การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและ
แม่นยำ ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน: ระยะที่ 3. (รายงานผลการวิจัย). วิทยาลัยชุมชน
แม่ฮ่องสอน สถาบันวิทยาลัยชุมชน; กองทุนส่งเสริม ววน.; และหน่วยบริหารและจัดการ
ทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).
- ภิรมย์พร ไชยยนต์. (2557). การกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่น: ศักยภาพการปกครองตนเอง
ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในระดับจังหวัด. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต).
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2567). รายงานสถานการณ์ความยากจน
และความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย พ.ศ. 2566. สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2568, จาก
https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13081
- หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.). (2566). แนวทางดำเนินงานการ
ขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จแม่นยำ: ถอดบทเรียนจากโครงการวิจัยแก้จน 20 จังหวัด.
สืบค้นเมื่อ 11 ธันวาคม 2568, จาก <https://pmua.or.th/11343/>
- Ansell, C. & Gash, A. (2007). Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal
of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543-571.